

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

בלק - תשפ"ה | גליון 171 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

מן הפרשה

להערות והארות: 0527615936b@gmail.com
מתקבלות עבודות הקלדה ועימוד
במכון התורני רחוב האומן 27 ירושלים. טל: 0546371585

ההבדל בין אברהם הצדיק לבין בלעם הרשע נעוץ בשורש המידות שטבועות בנפשם

כך: 'עין טובה' - מסתפק במה שיש לו, ואינו חומד ממון אחרים וכו' 'ורוח נמוכה' - ענוה יתירה וכו', 'ונפש שפלה' - זהירות והפרישה מן התאוות וכו' ובבלעם אשכחן עין רעה, שהיה יודע שהיה רע בעיני המקום שילך אצל בלק והיה הולך כדי ליטול שכר, 'ורוח גבוהה' - דאמר "נאום שומע אמרי אל ויודע דעת עליון", 'ונפש רחבה', שאם לא היה רב התאוה לא היה יועץ להפקיר בנות מאוב לזנות, ואמרו חכמים (סנהדרין קה, א) 'בלעם בועל אתונו היה'.

הרי לנו, כי שלשת המאפיינים שהמצאותם מלמדת על בעליהם כי הינו מתלמידיו של בלעם הרשע אינם עוסקים במעשים אלא במחשבות ובגישות. ההבדל בין אברהם הצדיק לבין בלעם הרשע נעוץ בשורש המידות שטבועות בנפשם, והוא אשר יכול להבדיל בין צדיק לרשע.

אברהם אבינו מתאפיין בשלש מידות טובות: הסתפקות, צניעות, וענוה. ואילו בלעם הרשע לעומתו מתאפיין בהיפוכן של המידות הללו: הוא מתאפיין באהבת בצע, בגאווה, ובתאוה. עצם מציאותן של שלשת המידות הללו מלמדת על בעליהן כי הוא מתלמידיו של בלעם הרשע, וראוי לתואר 'רשע' לו 'זכה' בלעם.

הרי לנו, כי בכדי שלא נהיה חלילה מתלמידיו של אותו בלעם הרשע עלינו לשמור על מרחק ניכר משלשת המידות המאפיינות אותו. עלינו לדבוק במידותיו של אברהם אבינו, ואזי נהיה מאושרים לנצח. (מקדש הלוי - רבי יוסף צבי דינר)

מאבדים את ערכם בגלל התערבות בין הגוים

"לבדד" ושומרים על ייחודם, אזי "שכון" במנוחה וכבוד. אך אם "ובגוים" הם מבקשים להתערב באומות, "לא יתחשב" אין הם נחשבים כלל.

בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו

אמר רב הונא, ואמרי לה אמר רב הונא אמר רבי אלעזר, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, מן התורה דכתיב (פסוק יב) "לא תלך עמָהם", וכתב המשך בעמ' 4

"וַיִּשְׁלַח מִלְאָכָיִם אֶל בִּלְעָם בְּנֵי בְעֹר פְּתוּרָה אֲשֶׁר עַל הַנֶּהָר אֲרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ לִקְרֹא לוֹ לֵאמֹר הֲנֵה עִם יֵצֵא מִמִּצְרַיִם הֲנֵה כֹסֶה אֶת עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יִשָּׁב מִמֶּלֶךְ" (במדבר כב, ה).

כידוע, בלעם מכונה בכל מקום בשם 'בלעם הרשע'. והנה, אילו היו שואלים אותנו מהו המעשה אשר 'זיכה' אותו בתואר המפוקפק הזה - 'רשע' - היינו אומרים בודאי כי שנאת ישראל שפיעמה בליבו, והביאתו לעשות כל שביכולתו בכדי להרע להם ולהכשילם היא אשר מהווה הצדקה לכינוי הבלתי מחמיא... אולם למעשה, התבוננות בדברי המשנה במסכת אבות תלמד אותנו כי טעות בידנו.

שכן כך שנינו במשנה (אבות פ"ה, מ"ט): 'כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע'. הרי לנו, כי בכדי להחשב 'תלמיד' של בלעם הרשע אין די ב'שנאת ישראל'. אנטישמיות עדיין אינה מזכה את בעליה בתואר 'תלמיד' של בלעם הרשע'. ומכאן, ששורש רשעותו של בלעם לא נבע משנאת ישראל שהיתה בו למכביר, אלא ממידות אחרות אשר טבועות היו בנפשו, וכפי שכן הנה, את דברי המשנה מפרש רבינו עובדיה מברטנורא בעקבות פירוש המשניות להרמב"ם

"כִּי מֵרֹאשׁ צָרִים אֲרָאנוּ וּמִגְבָּעוֹת אֲשׁוּרָנוּ הֵן עִם לְבַדְד יִשְׁכֵּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (במדבר כג, ט).

מפרש הנצי"ב ב"העמק דבר", כאשר ישראל שוכנים

"וַיִּבֹּא אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לֵימֹר וַיֹּאמֶר לוֹ אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לֶךְ אִתָּם וְאָן אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה" (במדבר כב, כ).

דרשו חז"ל (מכות י, ב): 'אמר רבה בר רב הונא

מוציאם ממצרים

"אֵל מוֹצִיָאם מִמִּצְרַיִם פְּתוּעַת רֶאֱם לוֹ" (במדבר כג, כב).

ביאר ב"אור החיים" הק', אמר "מוציאם" בלשון הווה, ולא 'הוציאם', נראה לפי מה שאמרו חז"ל (פסחים קטז, ב) 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים', על כן אמרו יודעי פנימיות התורה, כי בכל שנה ושנה בליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה, ונוספים בעם בני ישראל, והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים. וזה הפירוש "אל מוציאם", כי לא יציאה ראשונה לבד, אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנזכר. "כתועפות ראם לו", פירוש, כי ה' מוסיף ומחזק אותם לרוממם, ואין קץ לרוממות אשר חשב ה' עליהם.

חטיפת מצוות

"הֵן עִם פְּלִבְיָא יְקוּם וְכֹאֲרִי יִתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד יֵאָכֵל טָרֶף וְדָם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה" (במדבר כג, כד).

כתב רש"י, כשהן עומדין משנתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין. מדקדקים המפרשים, מדוע הקדים רש"י קריאת שמע לפני תפילין, הלא הסדר הוא קודם להניח תפילין ואח"כ לקרוא קריאת שמע.

תירץ ה"אמרי אמת זצ"ל, שזה מה שכיון רש"י 'לחטוף את המצוה', שאף אם אין להם תפילין, הם חוטפים בינתיים מצות קריאת שמע. כמו שאמרו בגמ' (ברכות יד, א) שרב קרא קריאת שמע ללא תפילין מחמת שהתאחרו להביא לו את התפילין.

הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא

אמר המגיד הק' ממזריטש זצ"ל, כאן נרמז מה שאמרו חז"ל (יומא לה, ב) "בא לטהר מסייעין אותו", שהרי ארי גיבור יותר מלביא, אולם אם כ"לביא יקום", על ידי כן, "כארי יתנשא", יקבל סיוע להתחזק כארי.

מן המדרש

מדרש רבה בלק כ, ז

"הנה עם יצא ממצרים" (במדבר כב, ח). אָמַר לוֹ, אַתָּה מָה אֲכַפֶּת לָךְ. אָמַר לוֹ, **"הנה כסה את עין הארץ"** (שם), סַתְּמוּ עֵינֵינוּ שֶׁהָאָרֶץ תִּלְוִי בָהֶן, סִיחֹן וְעֹוג הַחֲרִימוּם וְכִסּוּ עֵינֵיהֶם, אָנִי מָה אַעֲשֶׂה. **"והוא ישב ממלי"** (שם), **"ממלי" כתיב, כִּמָּה דַּאת אָמַר "בִּשְׁם ה' כִּי אֲמִילִם"** (תהילים קיח, י-ב).

הרי זה כאילו ביטלו את עיני הצופה אשר לפני המחנה, ואין בו עוד תועלת, ואם הצליחו לנצח את סיחון ועוג, אני מה אעשה. ולפיכך המשיך בלק ואמר **"והוא ישב ממלי"** (שם), ובפסוק **"ממלי" כתיב** [חסר ו'] ואינה רק מלשון מול ונגד, אלא היא נדרשת מלשון כריתה, כלומר, שהם עומדים להכרית אותי, כמה דאת אמר [כמו שנאמר] **"בשם ה' כי אמילם"** (תהילים קיח י-ב), שמשמעו, אכרית אותם.

ד' אמות של הלכה

הליכה בשבת לצורך חול

איסור הכנה כיון שאין בזה טירחא בדיבור בעלמא, אבל בהליכה לכאורה יש בזה איזה טירחא, וצריך לומר דלא אסרו הכנה אלא ע"י עשיית מעשה בידים שמתעסק בידיו באיזה חפצא, אבל הליכה גרידא לא נחשב ל"מעשה" הכנה, וגם יתכן לומר דהליכה כיון דלפעמים אין בזה טירחא שהרי הילוך הוא גם לטיול, וכלשון הרמ"א בס"י ש"ו ס"א ע"ש, לכן לא אסרו בו משום הכנה, ומשא"כ "מעשה" לעולם יש בה איזה טירחא כל דהו.

הליכה הפועל חלות

אולם כמו שלענין דיבור נתבאר דדיבור הפועל איזה חלות יש בה איסור הכנה, הכ"נ לענין הליכה מצינו דהליכה שפועלת היתר אסור, והוא דינא דש"ע ס' תט"ז הנ"ל, דמבואר שם דאסור לערב ברגליו מ"י"ט לשבת או משבת ליו"ט משום איסור הכנה, ומותר רק להמשיך העירוב דאתמול, וכגון שעירב ברגליו בערב יו"ט מותר לחזור ולערב ברגליו ביו"ט לצורך שבת, אבל באופן שלא עירב אתמול ברגליו אינו יכול לערב ביו"ט אפילו ברגליו משום דנראה כמכין, וכדהביא המשנ"ב (סקט"ז) בשם הריטב"א, וע"ש דאפילו בשני ימים טובים של גליות אסור.

ומבואר מזה דבאופן שההליכה פועלת תיקון אסור משום הכנה אף שאינו עושה מעשה בידים, דעצם הדבר שעושה איזה תיקון מחשיבו להיות הכנה חשובה ואסור.

והנה מצינו בש"ע שם דאף באופן שמותר לערב ברגליו מ"מ לא הותר רק הליכה גרידא אבל לא יאמר כלום מפני שאסור לעשות שום הכנה מיו"ט לשבת או משבת ליו"ט אפילו בדיבור, ולכאורה צ"ע שהרי כבר נתבאר דליכא איסור הכנה בהליכה אף באופן המינכר, וגם נתבאר שלא אסרו הכנה בדיבור באופן שאינו פועל בדיבורו כלום, וא"כ מדוע אסרו הדיבור והרי אמירתו לא פועלת כלום שהרי גם בלי האמירה קונה שביתה, וע"ש בט"ז (סק"ב) ובביה"ל (ד"ה שא"צ) שביארו שהאיסור הוא משום שע"י האמירה מוכחא מילתא שהלך שם לשם עירוב ונראה כמכין משבת לחול ע"כ, ועדיין צ"ב דכבר נתבאר דהליכה מותר אף באופן המינכר.

וע"י בשו"ת מחזה אליהו (סי' נ"ז אות ט"ז במסגר) שכתב לבאר שזהו דין מיוחד כאן בעירובי תחומין, שהרי באמת במערב ברגליו ביו"ט אין זה הליכה גרידא שהרי עושה בזה קצת חלות שהרי בלי ההילוך ה' אסור לו לילך בשבת מחוץ לתחום, ועכ"ז התירו משום דממשיך עירובו דאתמול, ולכן חייבו חז"ל שיעשה באופן שאינו ניכר שעושהו לצורך עירוב דלמחר, דבאופן הניכר כיון שיש בזה קצת הכנה יש בזה זלזול בקדושת יום זה ואסור.

"הנה עם יצא ממצרים [הנה כסה את עין הארץ]" (במדבר כב, ח), המדרש מבאר מדוע כפל בלק את תיבת "הנה", הלא די היה לומר "הנה עם יצא ממצרים" וכסה את עין הארץ. אך יש לבאר שאחרי שאמר בלק לבלעם "הנה עם יצא ממצרים", השיב ואמר לו בלעם לבלק, אתה מה אכפת לך שהם יצאו ממצרים. ועל כן אמר לו בלק טענה נוספת, "הנה כסה את עין הארץ" (שם), כי עם יציאתם הם סתמו העינים שהארץ תלוי בהן, והם סיחון ועוג שישבו על שערי המדינה כדי להגן עליה מאויבים, והעם הזה החרימום והרגום, וכסו עיניהם, כי מאחר שהחרימום והרגום,

שאלה: האם שייך איסור הכנה בהליכה, וכגון לילך סמוך למוצ"ש לאיזה מקום כדי שיהיה מוכן שם מיד במוצאי שבת.

תשובה: [א] אין איסור הכנה בהליכה בשבת לצורך חול, ולכן מותר לילך סמוך למוצאי שבת לאיזה מקום כדי שיהיה מוכן שם מיד במוצאי שבת, אף באופן שהדבר ניכר שעושה זאת לצורך מוצאי שבת [והיינו באופן שהולך שם ע"מ לעשות דבר המותר לעשות בשבת, אבל אם הולך שם ע"מ לעשות דבר האסור לעשות בשבת, אסור לילך שם באופן שניכר מטרתו, הליכתו, משום איסור 'ממצוא חפצו']. [ב] אם ע"י הליכתו הוא מכין ופועל תיקון בגוף המערב ברגליו, יש בזה איסור הכנה משום דהוי ליה הליכה חשובה.

הכנה בהילוך

עוד אופן שאין בו משום איסור הכנה הוא הכנה בהילוך, והוא דין מפורש בשו"ע ס' ש"ו לגבי איסור ממצוא חפצו, ויסוד הדברים במס' שבת (קנ:) ובתוס' (שם ד"ה ואין מחשיכין), דהנה מבואר בשו"ע (שם ס"א) דאסור לילך לפתח המדינה כדי שימהר לצאת בלילה למרחץ, משום איסור ממצוא חפצו, ואף שאינו עושה שום מלאכה ע"י ההילוך מ"מ כיון דמינכר מילתא שהולך בשביל המרחץ במוצ"ש, אסור, אבל באופן דלא מינכר מילתא מותר ואין בו איסור ממצוא חפצו, ולכן נפסק בשו"ע (ש"ו ס"ט) דמותר לילך לגינה לתלוש פירות ועשבים מגנתו ואין בו איסור ממצוא חפצו דלא מינכר מילתא כיון דהגינה הוא בתוך התחום, וע"ש במשנ"ב (סק"מ) דלפעמים מותר לילך גם לסוף התחום, והיינו באופן שכוונתו רק לילך מחוץ לתחום במוצ"ש ואין בכוונתו לעשות דבר האסור כגון מרחץ וכדומה, ועצם ההליכה חוץ לתחום לא נחשב לדבר האסור כיון שאם היו שם בורגנין ה' מותר לילך.

ומבואר מכל זה דליכא איסור הכנה בהילוך גרידא, דהרי בהולך לגינתו הרי מכין עצמו להיות שם תיכף במוצ"ש, ואעפ"כ הותר כיון שאין בו איסור ממצוא חפצו, ומוכח להדיא דליכא איסור הכנה בהילוך גרידא, ומוכח עוד דאפילו באופן דניכר שהליכתו הוא לצורך חול אין בו איסור, שהרי באופן שעומד בסוף התחום הרי מינכר להדיא שעומד שם כדי לצאת מחוץ לתחום במוצ"ש, ואעפ"כ כיון דאין בו איסור ממצוא חפצו ליכא איסור בזה, ומבואר דהליכה לצורך חול מותרת גם בדניכר שהוא הכנה לחול, [וצ"ע על התהל"ד (שכ"א סק"ו במוסגר ד"ה בהך דינא) שכתב דטעם ההיתר משום דאינו ניכר ע"ש].

אך בטעם הדבר לכאורה צ"ע, דבשלמא לענין דיבור ביארנו דליכא

כ"ג תמוז ה' ש"ל: הרמ"ק ז"ע

למה נסתלק מן העולם, ויאמר לי לפי שלא מצא בזה הדור אפילו צדיק אחד שלם כרצונו, ואילו מצאו לא נסתלק".

(החיד"א, בשם הגדולים מערכת ספרים, ערך ספר "אור יקר")

*

מצנינו באיש קדוש מהרמ"ק ז"ל שהלכו אחר מיטתו הרבה בני אדם ובתוכם איש קדוש מוהר"ר יצחק לוריא ז"ל ובהליכתו אמר מהר"ל מי הרואה מה שאני רואה ענין גדול כאן... ב'עמודים של אש הולכים לפני מטתו... הרי לך מעשה רב בענין זכיות העמודים ההולכים לפני המטה ומכריזים לפני המטה זהו בן החביב והנעים אשר השתעשע בשעשוע המלך ית"ש והיא תורתנו הקדושה אשרי לו ואשרי חלקו.

(אור הישר (מהק' ר' מאיר פאפאריש ז"ע עמוד התורה סוף פ"א מהדור' תשמ"א ע' נ"ד).

*

הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל נסע פעם עם תלמידיו למירון, ועלו לצפת והלכו שם בביה"ק הישן, ועמד אצל קברו של האר"י הקדוש ז"ל, וכן על קבר הבית יוסף ז"ל ואמר שם מה שאמר בלחש. ואח"כ בהגיעם אל קבר הרמ"ק ז"ל, התחיל לדבר בקול ואמר בזה"ל: "מהר"ם קרודובירו הקדוש, אנו לומדים ספרכם "תומר דבורה" והיה לנו תועלת מרובה, הסבא ז"ל מקעלעם ציוה לנו ללמוד ספרכם בכל ליל שבת קודש, וכן אנו עושים, על כן אנו מבקשים מכם שתמליצו טוב עבור הישיבות שיתקיימו - עבור הישיבות הקדושות - שלומדים בהם מוסר". כל זה אמר לפני קבר הרמ"ק ומיד הלך. (לב אליהו, חלק בראשית).
(מתוך "הילולא דצדיקא" מהרב אהרן פרלוב)

מה' משה קרודובירו, האשל הגדול, כתוב בס' הגלגולים שהיה רוחו של זכריהו בן יהוידע, ובגלגולים כ"י ראיתי שהוא משורש אליעזר עבד אברהם והוא בחינת רוח משמיעה... ונגלה אליו אליהו הנביא זל"ט. (לשון קדשו של החיד"א ז"ע, שם הגדולים, מערכת גדולים ערך מ' אות ק"פ)

*

...שהיינו מתגרשים השדה, עם האלהי כמהר"ר שלמה בן אלקביץ הלוי נר"ו לעסוק בפסוקי התורה פתאום בלי עיון, והיו הדברים מתחדשים דברים שאי אפשר להאמין ענין זה אלא מי שראה או נסה הענין פעמים רבות...

(לשון קדשו של הרמ"ק ז"ע בספרו הק' "אור נערב" חלק חמישי פרק ב')

*

ראיתי בספר חזיונות כ"י לרבינו הרב מהר"ו ז"ל שחלם עם הרמ"ק ז"ל, ובחלום ידבר בו הרמ"ק ז"ל, שקבלת רבו האריז"ל אמיתית ופנימית, ושם בעוה"ב הוא לומד חכמת הקבלה על דרך רבו האר"י ז"ל [ועיי' בספר החזיונות (מהדורת מוסד הרב קוק, תשי"ד ע' נ"ז) להרח"ו, בזה"ל: "של"ג, ראש חודש חשוון, אחר ג' חדשים שנפטר מורי ז"ל (האריז"ל), ראיתי בחלום לה' משה קרודובירו ז"ל בפתח חברת תלמוד תודה שבצפת והשבעתיו שיגיד לי האמת בענין אופן לימוד חכמת הקבלה בעולם הנשמות, אם הוא על פי דרכו או דרך מורי ז"ל (האריז"ל), ויאמר לי: שתי הדרכים אמת, אמנם דרכי היא על דרך הפשט אל המתחילים בחכמה זו, ודרך רבך (האריז"ל) היא פנימית והעיקרית, וגם אני עתה למעלה אני לומד אלא בדרך רבך, אמרתי לו: אם כן

מאת חזקי ויזל

י"ז סיון ה'תמ"ה: הרה"ק רבי שלום שכנא הכהן מקראקא ז"ע

הנ"ל היה הבכור לנחלה. בנו השני היה הגאון הגדול רבי אברהם הכהן אב"ד ור"מ באוסטראה והגליל, כשנפטר נספד כהלכה על ידי הגאון רבי חיים הכהן רפופורט מלבוב. חתנו היה הגאון המפורסם רבי שאול מאמסטרדם.

בנו השלישי היה הגאון רבי יהושע הכהן רש"ך ראש בית דין בקראקא. אף חתניו לוקחי בנותיו היו גדולי תורה ועשירים מופלגים, ביניהם הרב הנגיד, ראש וקצין רבי נתן פייטל, נכדו של רבי אייזיק רבי יעקלש, שבנה את בית הכנסת המפורסם בקראקא. ובפנקס הקהילה כתוב, כי ביום ה' מרחשוון תפ"ג לפ"ק נתנו מנהיגי העדה פה הרשות לאנשי בית הכנסת המפואר של ר' אייזיק ר' יעקלש פה"ק, שיוכלו גם המה לייסד להם בחדר הסמוך לבית הכנסת הנ"ל, חברת שבעה קרואים בכל שבת ויום טוב לאחר תפילת שחרית בבית הכנסת שם במספר טו"ב אנשים, מלבד הח"ק שבעה קרואים שיש פה בעירנו משנים קדמוניות, ואז היה הרב הגדול מו"ה פייטל הראשון מן המנויים שם. משפחת רש"ך העמידה שורת אנשים גדולים, מנהיגים ופרנסי ציבור גאונים ורבנים. אף החתנים חתמו בשם רש"ך.

על מצבתו כתוב: על אלה אני בוכיה על זה דוה לבנו, איך שנפלה עטרת ראשו, משלום תזנח נפשינו, ובטלו הכתרים, תורה כהונה ומלכות כאחד מאיתנו שנפטר אבינו הראש והנגיד בישראל, מוהר"ר שלום שכנא כ"ץ ביום ג' י"ז סיון תמ"ה.

אבי משפחת רש"ך וחתנו של הגאון הקדוש בעל "מגיני שלמה" ושו"ת "פני יהושע".

איש חי רב פעלים, גדול בתורה וביראה, עשיר מופלג, פרנס ומנהיג בקהילת קראקא. תורה וגדולה התאחדו על שולחנו. ביתו היה פתוח לרווחה, ותלמידי חכמים היו בני ביתו. זן ופירנס את קהילתו עד זקנה ושיבה, ויצא לו שם טוב בכל העולם, כאחד הפרנסים המוכשרים ביותר שקמו להם לישראל בגולה.

בפנקס של החברה קדישא כתוב: האלוף התורני מנהיג הקהילה, תורה וגדולה וכהונה בקנה אחד עולה, מו"ה שלום שכנא בן המנוח מו"ה אהרון מנחם הכהן המכונה רבי מנדל ר' זלמן חזן זצ"ל, נפטר ביום ג' פרשת בהעלותך טו"ב סיון תמ"ה לפ"ק. הניח דור ישרים מבורך בנים וחתנים גאונים ועשירים, כולם חתמו בראשי תיבות רש"ך (רבי שלום כהן) ה"ה:

רבי שמואל הכהן אב"ד דובנה רבתי, מפורסם לגאון עצום, ולו שלושה בנים גאונים אדירים, רבי ישראל כ"ץ רש"ך מלבוב, רבי מרדכי כ"ץ רש"ך ורבי לייב כ"ץ רש"ך. וכתוב בפנקס הקהילה, כי שנת תצ"ח באו יורשי הגאון רבי שמואל כ"ץ ז"ל האבד"ק דובנא ליטול פה חלק מירושתם. שני חלקי הבית אשר נפל לזקנם הגאון הנ"ל מאת אביו הקצין והגביר רבי שכנא הכהן, חתן מהר"י בעל "מגיני שלמה" ז"ל, והיו נוטלים פי שנים מעזבון זקנם רש"ך הנ"ל, כי אביהם הג"מ שמואל

מאת חזקי ויזל

כ"ח תמוז תר"א: הגה"ק רבי משה מאוהל ז"ע בעל "ישמח משה"

ואמר כדרכו בקודש: "אם כי לא עיינתי עתה בסוגיא זו אם הדברים מתאימים באמת ולהלכה, אך הבנתי כי הוא נאמר בשכל ישר ונמרץ, ומקובלני מפי חותני זקני הרה"ק (בעל ישמח משה) מאוהל ז"ע אשר היה דרכו לדרוש בחריפות על מדרשי פליאות מה שעלה בדעתו,

אדכרן מילתא ששמעתי מפה קודש אדמו"ר ה"ק משינאווע ז"ע כד הוינא טליא בר שיתסר שנין בחתונתי הראשונה, שהיה אז אדמו"ר הנ"ל על סעודת שבע ברכות, ונמנו וגמרו שהחתן (אני הפעוט) יאמר דברי תורה, ואמרתי אז דבר מחודד והוטב בעיני מרן משינאווא

נתן להם קמיע זו, וכאשר שמו הקמיע במקום המיוחד נעלמו כל העכברים, ויהי לפלא, והוסיף שמקובל בידו מאבותיו שלא לפתוח קמיע זו לראות מה שנכתב בה, אבל הגה"צ מקאשוי זצ"ל נכספה נפשו לראות הקמיע, ואמר: דער רב מיינט דאס נישט" (שקבלה זו שיש בידו שלא לפתוח הקמיע, אין כוונתה לרב העיר), הגה"צ מקאשוי זצ"ל פתח את הקמיע וראה שנכתב בה: "אני משה בן חנה מצווה להעכברים שילכו", והוא פלא. (הגאון ר' משה שטרן זצ"ל אב"ד דעברעצין בעמ"ח שו"ת "באר משה", מובא בספר "מושיען של ישראל")

*

שמעתי ממרן הקדוש בעל ייטב לב זי"ע שאמר: זקני הגה"ק בעל ישמח משה זי"ע היה כבר נ' פעמים בזה העולם, פעם א' היה אחד מצאנו של יעקב אבינו, ופעם ב' היה מדור המדבר, ופעם ג' היה ירמיה הנביא ומפני זה היה תמיד מתאונן על חורבן ביהמ"ק, כי אינו דומה שמיעה לראיה. (הרה"צ רבי אברהם יהושע פריינד זצ"ל אב"ד נאסויד, גדולת יהושע, ח"א על ט"ז, אות כ"ב)

*

כתב ק"ז הישמח משה זלה"ה בהפטרה לפר' ראה עה"פ וכל בניך למודי ה' וזלה"ק בא"ד: כי אם אמנם מעלת האדם היא שהוא בעל בחירה ובוחר במה שירצה, אבל המעלה הגדולה שיביא את עצמו בבחירתו לגדר שיצא כמעט מן הבחירה ולא ירצה כי אם רצונו ית"ש, ומזה יגיע למדריגה יותר גדולה דהיינו שיהיה דבוק כ"כ באלוקים עד שיורנו השי"ת בדרך יבחר, ולא ידבר כי אם ברצון השי"ת מה שישם אלוקים בפיו ולא יתנועע כי אם ברצון השי"ת, ודבר זה עמוק מאוד, עכ"ל, ומקובלני מבית אבותי שק"ז זלה"ה אמר זה על עצמו שלא עשה שום תנועה עד שנאמר לו מהשמים לעשותו מעניינים שהיה משתוקק לעשותם אלא שלא עשאו עבור שלא נתגלה לו מן השמים לעשותם, ואיני רוצה להאריך פה בחיבור זה בסיפורי מעשיות, ולא הבאתי זה אלא לצורך הענין. (ויאל משה [סאטמער] ע"י ש"ז).

(היולא דצדיקא / פרלוב)

ונצטער כמה פעמים על ככה שאולי מה שדורש בשכל וחריפות לא היה זה כוונת בעל המימרא ונמצא אינו תורת אמת ח"ו, ונתגלה לו מן השמים (בחלום) כי אם אומרים בשכל הישר והצח ומשלים הדברים בהקדמות וראיות טובות, אז גם אם אינו אמת בזה מקודם - היינו כגון שלא היתה כוונת בעל המימרא בזה, עכ"ז נעשה עתה בשמים אמת מזה, וכן אני אומר עתה על דבריך עכדה"ק של אדמו"ר משינאווא זי"ע, [ורבים חשבו אז שזהו מ"ש בישמח משה כי נתגלה לו בחלום שמצוה לקרב את הרחוקים בזרוע, היינו על המדרש פליאות שהוא דורש ומשלב]. (דברי תורה [מונקאטש] ת"ד, אות ל"ו)

*

דרכו בקודש של זקיה"ק הישמח משה היה שכל חידושיו היו תואמים גם עפ"י נסתר, ומסופר שפעם כשדרש בביהמ"ד הקשה אחד מהלומדים על דבריו, וזקיה"ק לא השיב מאומה לתרץ דבריו, בין קהל הנוכחים היה תלמידו הרה"ק רבי צבי הירש מליסקא זצ"ל, והוא פתח את פיו בחכמה להשיב לשואל על קושייתו, אח"כ המשיך זקיה"ק לומר הדרשה, בסיום הדרשה ניגש זקיה"ק אל תלמידו ואמר לו יישר כוחך על התירוץ הנכון שתירצת, והוסיף לאמר לו: אמנם גם אני ידעתי תירוץ זה, אולם מכיון שאיני אומר שום חידוש בנגלה עד שיהיה תואם גם עפ"י דרך נסתר, והיות והקושיא ששאל היתה מיוסדת גם עפ"י דרך הנסתר, ואילו התירוץ הזה מיושב רק בדרך נגלה ולא בנסתר לכן נמנעתי מלאומרו, אבל אתה שכיוונת לדברים הללו ויישבת לשואל את קושייתו אודה לך בברכת יישר כוחך. (כ"ק אדמו"ר הגה"ק מצאנז-קלויזנבורג זצוק"ל רעוא דרעוין פ' ויגש תשמ"ג בירושלים עיה"ק)

*

שמעתי בעצמי מהגה"צ רבי שאול בראך זצ"ל שכשבא לכהן כאב"ד קאשוי, שמע שיש שם איש אחד שירש מאבותיו קמיע שנתן להם מרן הישמח משה זצלה"ה, והגה"צ מקאשוי רצה לראות את הקמיע וציוה לבעל הקמיע שיביאהו לפניו, בא אליו בעל הקמיע וסיפר לו גופא דעובדא שקיבל מאבותיו שהיה להם בית גדול ופקדו אותם עכברים לאלפים ובצר להם פנו למרן הישמח משה זצלה"ה והוא

המשך מעמ' 1

"קום לך אָתָם". שכיון שבלעם רצה ללכת לקלל את ישראל, אף שהקב"ה אמר לו "לא תלך עמהם", הרי מן השמים נתנו לו ללכת בדרך שהוא רוצה ללכת, ואמר לו הקב"ה: "קום לך אָתָם". וכן הוא בהמשך הפרשה (פסוק לה): "וַיֹּאמֶר מֶלֶאךָ ה' אֶל בִּלְעָם לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים וְאַפְסָ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדָּבֵר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְּדַבֵּר", ופירש רש"י: "לך עם האנשים" - בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. לאחר שהקב"ה שלח מלאך של רחמים כדי למנוע ממנו ללכת, בלעם עדיין רצה ללכת לקלל, הוא חושב שזה יצליח, שמא אפתנו ויתרצה, כמו שכתב רש"י, ואמר לו הקב"ה: "לך עם האנשים, בדרך שהוא רוצה ללכת מוליכין אותו.

והנה לשון 'מוליכין' משמעה שמובילים אותו, כלומר לא רק שנותנים לו ללכת בדרך שבחר, אלא שמוליכים אותו. ומו"ר זצ"ל היה אומר שהוליכו את בלעם כמו במרכבה. והיכן מצאנו אצל בלעם שהוליכו אותו? התשובה היא, שהרי לא זו בלבד שהתיר לו הקב"ה ללכת עמהם, אלא מאחר שכך היה רצונו, אף הורה לו הקב"ה ללכת עמהם, כי כך היא משמעות הכתוב "קום לך אָתָם", הקב"ה 'מוליך אותו', אך לא עד סוף רצונו לקלל את ישראל, את זאת מנע ממנו הקב"ה, אבל עד הקללה הוליכו הקב"ה, משום שזוהי הדרך שבה הוא רוצה לילך. עד היכן מגעת הנהגת הקב"ה עם האדם שבדרך שהוא רוצה לילך בה מוליכין אותו? על כך יש לנו ללמוד מהמעשה שמצינו במדרש (ויקרא רבה יב, א), באחד שהיה מוכר כלי ביתו ושותה בהן יין, אמרו בניו: אבינו זה לא יניח לנו כלום בירושה. השקוהו בניו ביין ושיכרו אותו, ונטלוהו והוציאוהו והניחו אותו במערה המוכנה לקבור בה מתים,

כדי שכאשר יקיץ אביהם מיינו לא ידע מי הביאו הלום, ויתחרט ולא ישוב לכסלה עוד. ממשיך המדרש ומספר: באותו זמן עברו מוכרי יין דרך שער בית הקברות, ושמעו קול הומיה בעיר כעין מלחמה, פרקו הסוחרים את משא היין מעל חמוריהם ונתנוהו באותה מערה שהיה אותו שיכור ישן בה. הקיץ אותו אדם משנתו וראה נוד של יין נתון למעלה מראשותיו, התיר את הנוד ונתנו בתוך פיו, ושתה היין בעודו שוכב, אפילו להתאמץ הוא לא היה צריך. לאחר שלושה ימים אמרו בניו: וכי אין אנו הולכים לראות מה עושה אבינו? הלכו ומצאוהו כשהוא שוכב והנוד נתון בפיו. אמרו: אף כאן לא עזבך בוראך, והואיל והוא נותן לך אין אנו יודעים מה לעשות נגד רצון הקב"ה. כאשר נתבונן בפרטי המעשה הלא נעמוד משתוממים. אין ספק שאירע כאן צירוף מקרים יחיד במינו, שבדיקו באותה עת בה שכב השיכור במערת הקבורה יעברו סוחר היין במקום, ובדיקו אז יחשבו שסכנה פתאומית מרחפת עליהם ועל סחורתם, ויחליטו להניח את יינם בדיק ליד המקום בו ישן אותו אדם. מה פשר הדבר? מדוע זכה אותו שיכור להשגחה כה מופלאה? אכן זהו שהשרישו לנו חז"ל ואמרו "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו". מאחר שרצה אותו אדם ללכת בדרכו ובכסילותו, ואף מכר את כלי ביתו כדי להשיג יין, הוליכוהו מן השמים ונתנו את הנוד בתוך פיו.

ומידה טובה מרובה, אם כך עושים מן השמים נסים לשיכור זה, והבא ליטמא פותחין לו, הרי על אחת כמה וכמה שהבא ליטמא מסייעין אותו, ובודאי שיסייעוהו מן השמים בלי גבול ובלי תכלית, ויוליכוהו הפלא ופלא כרצונו. (מוסר שערי חיים - הגר"ח שמואלביץ)